

ביאור הדף מסכת בבא בתרא דף קט"ו

רבי יוחנן אמר בשם רבי יהודה בן ר' שמעון שהתורה לומדים שכפי שהאב יורש את בנו, כך אם אין אב האם יורשת את בנה, ולומדים זאת מהפסוק "וכל בת יורשת נחלה ממתות בני ישראל" והמילה "מתות" באה להקיש את מטה האם למטה האב, ולומר שכפי שבמטה האב, האב יורש את בנו, כך גם במטה האם אשה יורשת את בנה. (ואמנם בתוס' ביאר ר"ת שהכוונה דווקא לגיורת שירשת את בנה).

והקשה רבי יוחנן לרבי יהודה ב"ר שמעון שהרי שנינו במשנה שהאשה את בנה והאשה את בעלה ואחי האם רק מנחילין ולא נוחלין מהם, ורואים שדעת המשנה שהאשה אינה יורשת את בנה.

והשיב לו רבי יהודה בר"ש שהוא אינו יודע מי שנה את משנתנו.

ושאלת הגמרא מדוע הוא לא ביאר שהמשנה היא כדעת רבי זכריה בן הקצב, שהובא לעיל שהוא אינו לומד מהמילה "מתות" להקיש את מטה האם למטה האב, וממילא לדעתו אין האם יורשת את בנה.

שהרי התבאר לעיל שר' זכריה בן הקצב סובר שהבן והבת שווים בירושת האם, כיון שהוא אינו לומד מהמילה "מתות" להקיש את מטה האם למטה האב, ולומר שכפי שהבן קודם לבת בנחלת האב, כך הבן קודם לבת בנחלת האם.

ועונה הגמרא שאי אפשר לומר שהמשנה כדעת רבי זכריה בן הקצב שהרי שנינו במשנה שבני אחות יורשים את אחות אמם, ושנינו על כך שבאה המשנה לומר שדווקא בני אחות יורשים את אחות אמם ולא בנות האחות, וביאר רב ששת שבאה המשנה לומר שאם יש בנים ובנות הבנים קודמים לרשת את אחות אמם. והרי לדעת ר' זכריה בן הקצב הבנים והבנות שווים בירושת האם, ואין הבנים קודמים לירושת האם.

ושאלת הגמרא באמת מה טעמו של התנא של המשנה, שמצד אחד משמע שהוא דורש מהמילה "מתות" להקיש את מטה האם למטה האב כלפי זה שהבנים קודמים לבנות בנכסי האם, אבל מצד שני אינו דורש מהמילה "מתות" להקיש את מטה האם למטה האב לומר שהאם יורשת את בנה.

ועונה הגמרא שבאמת התנא מהמילה "מתות" להקיש את מטה האם למטה האב, ולמרות זאת הוא סובר שאין האם יורשת את בנה, כי נאמר בפסוק "וכל בת יורשת נחלה" ומשמע שבת יורשת נחלה מאביה או אמה אם אין לה אחים, אך הבת אינה מורשה את הנחלה לאמה, וכפי שבת אינה מורשה נחלה לאמה, כך הבן אף הוא אינו מוריש את נחלתו לאמו.

משנה. סדר נחלות הוא כפי שנאמר בפסוק "איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו" שהבן קודם לבת, ואם יש לו צאצאים כל יוצאי יריכו של בן קודמין לבת, ולאחר מכן הבת יורשת והיא קודמת לאחי אביה, וכל יוצאי יריכה של בת קודמין לאחי אביה, ולאחר מכן אחי המת יורשים אותו, וכל יוצאי יריכן של אחין קודמין לאחי אביו של המת.

זה הכלל כל הקודם בנחלה יוצאי יריכו קודמין, והאב קודם לכל יוצאי יריכו.

גמרא. מביאה הגמרא ברייתא שמביאה מקור לדברי המשנה, שהתבאר בברייתא שמהמילה "בן" בפסוק "ובין אין לו" לומדים שהבן קודם לשאר היורשים, ומהמילה "אין" לומדים שאף בן הבן, או בת הבן, או בן בת הבן, קודמים לשאר קרובים אם הבן מת, שנאמר "אין לו" והיה אפשר לכתוב אן לו, ומשמע עיין עליו האם יש לו צאצאים.

וכן מהמילה "בת" שנאמר בפסוק "ואם אין לו בת" לומדים שהבת קודם לשאר היורשים, ומהמילה "אין" לומדים שאף בת הבת, או בן הבת, או בת בן הבת, קודמים לשאר קרובים אם הבת מתה, שנאמר "אין לו בת" והיה אפשר לכתוב אן לו, ומשמע עיין עליו האם יש לה צאצאים.

עמוד ב'

ומוסיפה הברייתא שאם אין לנפטר לא בנים ולא בנות ולא אחים, הנחלה ממשמשת והולכת עד ראובן, דהיינו שבדוקים בדורות שקדמו לו למי מהיורשים יש צאצאים עד תחילת השבט שהוא ראובן.

ושואלת הגמרא מדוע לא אמרה הברייתא שהנחלה הולכת עד יעקב. וביאר אביי שמקובל בידינו שלא יכלה שבט לעולם, ולכן וודאי שתמיד ישארו יורשים משבט ראובן ולא תלך הנחלה עד יעקב.

מביאה הגמרא מקרה שלאב יש בן ובת, והבן מת והניח רק בת ואין לו בנים, רק ביתו של הבן יורשת את אביו של אביה, כיון שהבן יורש את אביו ולא אחותו הבת, ובת הבן יורשת את אביה כיון שאין לו בנים שאז ביתו יורשת אותו.

ואמר רב הונא בשם רב שכל אלו שאומרים שתירש בת המת יחד עם בת בנו של המת כיון ששניהם בנות אין אחת קודמת לשניה, אינם פוסקים כדן, ואפילו נשיא שבישראל אין שומעין לו שאינו אלא מעשה דין של צדוקים.

ומביאה הגמרא ברייתא שאומרת שבכ"ד בטבת שב הדין, שבתחילה היו הצדוקים אומרים שתירש הבת עם בת הבן, ונטפל להם רבן יוחנן בן זכאי ואמר להם שוטים מנין דין זה לכם, ולא היה אדם שהחזירו דבר חוץ מזקן אחד שהיה מפטפט כנגדו ואומר שהם לומדים זאת מקל וחומר, שאם בת בנו הבאה מכח בנו של המת יורשת את המת, בתו הבאה מכחו של המת עצמו, כל שכן שתירשנו.

והשיב לו ר' יוחנן בן זכאי מהפסוק "אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ לוטן ושובל וצבעון וענה" שבו רואים שענה היה בנו של שעיר, אך מצד שני נאמר בפסוק "אלה בני צבעון ואיה וענה", ורואים שענה היה בנו של צבעון. ולומדים מהפסוק שבא צבעון על אמו והוליד ענה. ואף שענה היה נכדו של שעיר הפסוק מתייחס אליו כאילו הוא בנו, ורואים שבן בנו הרי הוא כבנו.

ושואלת הגמרא שאולי היו ב' ענה, ואמר רבה שזהו דבר שלא אמר אותו שבור המלך שהוא שמואל, ואם רב פפא אמר זאת הוא אמר שזהו דבר שלא אמר אותו שבור המלך שהוא רבה. שאי אפשר לומר שהיו ב' ענה, שנאמר בפסוק "הוא ענה" שהוא אותו ענה שהוזכר קודם לכן בפסוק.

ותמה הצדוקי על ר' יוחנן בן זכאי שאמנם אף הם מסכימים שבן בנו הרי הוא כבנו, אלא שנחלק עליו שאף הבת תירש יחד עם בת הבן. והשיב לו רבן יוחנן בן זכאי שוטה ולא תהא תורה שלמה שלנו כשיחה בטלה שלכם, שהרי הקל וחומר שלכם נפרך מעיקרו, שהרי לטענתכם אם בת הבן הבאה מכח בנו יורשת קל וחומר ביתו הבאה מכוחו, והרי אפשר לפרוך את הקל וחומר שהרי אם יש עוד אחים למת בת בנו יורשת יחד עם אחי אביה, מכח אביה, אך בתו אינה יורשת שהרי לה אחים, ורואים שהתורה יפתה את כח בת בנו יותר מביתו.

ומכח טענה זו נצחו הפרושים את הצדוקים ועשו את אותו היום יום טוב.